

Antoni Cetnarowicz, *Narodni preporod u Istri (1860-1907)*, prev. Magdalena Najbar-Agičić, Zagreb: Srednja Europa, 2014., 262 str.

Za Antonija Cetnarowicza, poljskog povjesničara, profesora europske povijesti 19. stoljeća na Jagelonskom sveučilištu u Krakovu, posebno područje istraživanja jest povijest jugoistočne Europe, o čemu je napisao četiri knjige i mnogobrojne članke u znanstvenim časopisima i monografijama. Jedna je od tih knjiga i *Odrodzenie narodowe w Istrii w latach 1860-1907* objavljena u Krakóvu 2010., a hrvatski prijevod *Narodni preporod u Istri (1860-1907)* tiskan je 2014. u Zagrebu u izdanju nakladničke kuće Srednja Europa. Knjiga je nastala na temelju izvornih materijala, prije svega arhivske građe sakupljene tijekom autorova istraživanja u arhivima i knjižnicama u Hrvatskoj, Sloveniji, Italiji, Austriji i Vatikanu. Na 262 stranice u sedam poglavlja autor kronološki prati razvoj narodnog preporoda u Istri.

»Uvod« (str. 5 – 11) je autoru poslužio da čitatelja upozna s pitanjem razvoja hrvatskog i slovenskog nacionalnog pokreta, odnosno sa starijim i novijim viđenjima talijanske, hrvatske i slovenske historiografije tog pokreta. Najavio je također da će se baviti i ulogom slavenskog katoličkog svećenstva te hrvatsko-slovenskom suradnjom u Istri u razdoblju narodnog preporoda. Autor je istaknuo da je narodni preporod u Istri, koji je započeo kasnije nego u Banskoj Hrvatskoj, odigrao značajnu ulogu i u oblikovanju moderne hrvatske nacije te da predstavlja integralni dio tog cijelog procesa.

Prvo je poglavlje »Istra u prvoj polovici 19. stoljeća« (13 – 23) posvećeno političkoj situaciji, društvenim i jezično-etničkim odnosima na Poluotoku. Autor je napomenuo kako je službeni jezik bio njemački, ali su elite pretežito govorile talijanskim jezikom, koji su koristili i činovnici u odnosu prema strankama. Početci buđenja nacionalne svijesti Hrvata i Slovenaca u Istri povezani su s prodiranjem ideja ilirizma na tom prostoru od polovice tridesetih, a pogotovo u četrdesetim godinama 19. stoljeća. U doba revolucije (1848. – 1849.), kada započinje talijansko-slavenski spor oko nacionalne pripadnosti Istre, među istarskim Talijanima formirala su se dva pravca odnosa prema Hrvatima i Slovencima – jedan je promicao miroljubiv suživot Talijana, Hrvata i Slovenaca, a drugi je išao prema postupnoj asimilaciji hrvatskog i slovenskog seoskog stanovništva u talijanski nacionalni korpus.

Poglavlje naslovljeno »Nacionalni pokret Hrvata i Slovenaca na početku ustavne ere« (25 – 44) ističe da su propast revolucionarnih pokreta (1848. – 1849.) u Italiji te poraz Pijemonta u ratu protiv Austrije označili kraj nadanja istarskih Talijana na uključenje Istre u samostalnu talijansku državu. Novi impuls za pokretanje šire djelatnosti talijanskih iredentista bili su događaji između 1859. i 1861. godine, odlučujući za nastanak ujedinjene talijanske države u čijim se granicama, prema njihovu uvjerenju, trebala naći i Istra. Cetnarowicz je napomenuo da novu političku stvarnost u Istri u razdoblju od 1860. do 1861., u smislu da su se Hrvati i Slovenci mogli uključiti u javni život stječući mogućnost odlučivanja o sudbini svoje zemlje, predstavljaju *Listopadska diploma* iz 1860. i *Veljački patent* iz 1861. godine. Zadnje potpoglavlje posvećeno je borbama za jezičnu ravnopravnost

u razdoblju od 1863. do 1864., odnosno pitanju uvođenja slavenskog jezika u saborske rasprave. Autor zaključuje kako je golema nadmoć talijanske strane u pokrajinskom saboru utjecala na to da se ona mogla osjećati mirnom jer nacionalno pitanje još uvijek nije bilo razlogom njezina nemira.

Kratko poglavlje »Nacionalni pokret u razdoblju rata 1866. i ustavnih promjena u zemlji« (45 – 62) posvećeno je razvoju talijanske iredente u 1866. godini te pokretu u Liburniji koji je imao cilj ujedinjenje Istre s Hrvatskom. Autor je istaknuo da je kraj šezdesetih donio svojevrсну ofenzivu talijanske liberalne ideologije i porast antiklerikalizma.

U poglavlju »Sedamdesete godine 19. stoljeća. Organiziranje narodnog pokreta« (63 – 98) Cetnarowicz je napomenuo da je pojava prvih čitaonica značila dobar početak povećanju interesa širih društvenih slojeva za nacionalnu borbu i buđenje nacionalne svijesti. Na inicijativu Jurja Dobrile izašla su dva godišta prve hrvatske periodičke publikacije, kalendar *Istranin*, ali i prve novine na hrvatskom jeziku u Istri, *Naša sloga*. Pored toga, autor se posvetio i mnogim drugim temama, poput hrvatsko-slovenskih odnosa i pokreta »tabora«, nacionalne borbe na razini općina, izbora za Carevinsko vijeće 1873. godine, borbe za jezičnu ravnopravnost na Istarskom saboru i Carevinskom vijeću...

»Istra osamdesetih godina 19. stoljeća« (99 – 152) naslov je poglavlja u kojem autor ističe da je došlo do promjene generacije u vodstvu hrvatsko-slovenskih narodnih djelatnika, a nacionalne su se strukture značajno pojačale. Talijanska liberalna stranka u Istri dobila je novi impuls i pokrenula novu ofenzivu koristeći pogodan trenutak budući da je Italija ušla u savez s Austro-Ugarskom i Njemačkom 1882. godine. Autor je istaknuo da je pored nesumnjivih uspjeha hrvatskog i slovenskog nacionalnog pokreta došlo do pojave lokalnih separatizama unutar njega, i to u Liburniji, »kolijevki nacionalnog pokreta u Istri«. Dio teksta ovoga opsežnog poglavlja Cetnarowicz je posvetio borbama za jezik u Saboru jer su, prema njegovim riječima, pitanja koja su se odnosila na jezičnu ravnopravnost u školama i uredima izazivala najviše emocija i sukoba.

Cetnarowicz u poglavlju »Devedesete godine 19. stoljeća. Prolazna kriza u preporodnom pokretu« (153 – 208) prati razvoj događaja tijekom izbora za Carevinsko vijeće 1891. te početak značajnog jačanja hrvatsko-slovenske suradnje u Istri i Primorju. Devedesetih godina započinje i mobilizacija talijanske liberalne stranke. Na osnivanje talijanske »Lega Nazionale« Hrvati i Slovenci odgovorili su osnivanjem vlastitog udruženja nazvanog Družba sv. Ćirila i Metoda za Istru. Cilj je novog društva bio razvoj pučkog školstva i zaštita od odnarođivanja. U nastavku je Cetnarowicz pisao o borbi za jezičnu ravnopravnost te o posjetu premijera Kazimierza Badenija Istri i narodne manifestacije slavenskog stanovništva koje su se organizirale tim povodom. U drugom dijelu poglavlja autor detaljno analizira rad Istarskog sabora koji od 1898. sjedište ima u Puli, a ne više u Poreču.

U posljednjem poglavlju, »Istra početkom 20. stoljeća« (209 – 238), autor prati krizu u nacionalnom pokretu, njezino prevladavanje, utjecaj vanjskih čimbenika na konsolidaciju nacionalnog pokreta te izbore za Carevinsko vijeće 1907. godine. U »Pogovoru« (239 – 242) Cetnarowicz pruža kratak pregled razvoja »jednog velikog procesa koji se odvijao

u drugoj polovici 19. stoljeća među južnim Slavenima« te zaključuje kako je pobjeda Hrvatsko-slovenske narodne stranke na izborima za Carevinsko vijeće 1907. datum koji hrvatska historiografija prihvaća kao cezuru kojoj se određuje kraj glavne faze pokreta narodnog preporoda u Istri.

U cjelini »Izvori i literatura« (243 – 251) impresivan je popis korištene građe pohranjene u arhivima (Pazin, Rijeka, Zagreb, Ljubljana, Trst, Rim, Vatikan, Beč), ali i tiskanih izvora te literature. Slijede »Kazalo mjesta« (253 – 256) i »Kazalo osobnih imena« (257 – 262). Na kraju knjige nalaze se fotografije na 12 nepaginiranih stranica koje prikazuju osobe i mjesta koja se spominju u knjizi.

Na kraju ovog prikaza može se zaključiti da je *Narodni preporod u Istri (1860-1907)* Antonija Cetnarowicza iznimno vrijedna i važna znanstvena monografija koja će postati nezamjenjiv oslonac istraživačima, temeljna literatura studentima, ali i širem čitateljstvu vrlo zanimljiv prikaz povijesti istarskog poluotoka druge polovice 19. stoljeća i prve dekade 20. stoljeća.

Željko Cetina